

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 20.— **VIDEM, 16. - 31. AVGUSTA 1952.** **Leto III. — Štev. 47**
UREDNIŠTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm-Udine Naročnina: letna 400.— lir, 6 mesečna 200.— lir.

Za razvoj obmejne trgovine

Znani sporazum, ki je bil sklenjen in podpisan v Vidmu dne 3. februarja 1949 med Italijo in Jugoslavijo za trgovsko izmenjavo med obmejnimi kraji v videmski in goriški pokrajini in obmejnimi predeli Slovenije, je imel kot svoj glavni namen, da bi dvignil gospodarstvo teh predelov, poživil izmenjavo in obmejni promet ter na ta način vsaj deloma popravil tisto škodo, ki jo je gospodarstvu povzročila nova državna razmejitev. Zaitbog moramo ugotoviti, da je bil omenjeni sporazum do sedaj premalo učinkovit, zlasti za Beneško Slovenijo, ki bi morala prav zaradi težkega gospodarskega položaja imeti od njega največ koristi.

Vzrokov, zakaj ni imel ta sporazum zaželjenega učinka, je več: v prvi vrsti je potrebno za dosego uvoznega ali izvoznega dovoljenja premagati celo vrsto birokratskih ovir, zaradi katerih se mnogi, ki bi radi dosegli tako dovoljenje, prestrašijo poti in stroškov, ter odnehajo, ker se bojijo, da na koncu ne bi ničesar dosegli. To se zlasti dogaja z našimi ljudmi, ki so največkrat premalo poučeni in ne razumejo gotovih formalnosti, ter se bojijo kompliciranih zadev, ki jih ne morejo prenašati.

Tisto malo ljudi, ki je v Beneški Sloveniji doseglo taka dovoljenja, niso niti iz naše dežele, ampak so prenesli semkaj svojo rezidenco, večsinih celo iz Srednje Italije, da bi se lahko okoristili z ugodnostmi obmejne trgovine. Tako n. pr. se je nek Toskanec pred nekaj leti priselil v Sv. Peter. Med celo vrsto trgovcev iz tega kraja je ta človek edini, ki lahko dobi izvezno ali uvozno dovoljenje. Ostali taka dovoljenja niti ne zaprosijo, čeprav so domačini, ker dobro vedo, da bi njihovo zahtevno za izdajo potnega lista, ki je potreben, če hočejo v Jugoslavijo za sklenitev kupčij, nekateri krogi pri policiji tolmačili kot političen vzrok in bi proti njim postopali na podoben način, kot postopajo proti vsem tistim, ki se iz kakršnih koli vzrokov skušajo približati svojim bratom iz sosednje Slovenije. In vendar bi v duhu te trgovske pogodbe ne smela obstojati nobena politična diskriminacija, ker je bila sklenjena izključno z namenom, da bi prinesla gospodarsko korist prebivalcem naših obmejnih predelov.

Za Beneško Slovenijo so takšne obmejne blagovne izmenjave življenjske važnosti. Odkar je bila postavljena nova meja, je mnogo trgovcev v teh krajih na robu propada. Poleg tega pa je tudi mnogo drvarjev in oglarjev, ki bi lahko dobili delo in zaslužek v sosednji republiki pri sekanju v gozdovih. Tako bi lahko dobili zanje zaposlitev in zaslužek. Isto velja tudi za trgovce.

Mnogi, zlasti pa italijanski tisk, trdijo, da so Jugoslovani tisti, ki delajo ovire, da se ne more v celoti realizirati in izvesti omenjenega trgovskega sporazuma. Žalibog se bo položaj lahko še poslabšal, če bo vlada še nadalje podpirala sovražno gonjo in nacionalistične izbruhe na škodo naših sosedov, namesto da bi iskala pot za zblizanje in pomirjenje. Nikakor ne moremo zahtevati, da bodo Slovenci nudili prijateljsko roko tistemu, ki skuša rovariti, ali pa rovari proti njim.

Če ima italijanska država res voljo in namen, da bi rešila gospodarske probleme Beneške Slovenije o katerih se toliko govori in tako malo stori za njihovo rešitev, poudarjamo še enkrat, da je pot trgovskih izmenjav s Slovenijo, obmejna trgovina in zaposlitev naših delavcev na oni strani meje, edina rešitev tega problema. Zgodovinski dogodki nam tudi kažejo, da je Beneška Slovenija vedno ži-

vela v povezavi s Slovenijo, kamor so beneški Slovenci hodili na delo in po trgovskih poslih. V nobeni dobi naši ljudje niso mogli najti zaposlitve v Italiji.

Zato bi bilo najprej potrebno, da bi italijanska vlada vzpostavila dobre sosedstvene odnose z bližnjo republiko Jugoslavijo, ki bi lahko zaposlila na tisoče naših brezposelnih gozdarjev; potrebno bi bilo skleniti trgovski sporazum večjega obsega, ker je sedanj, ki predvideva samo izmenjavo v višini 600 milijonov lir, smešno nizek in še tega niso v ceoti izrabili; poleg tega pa je treba tudi ponovno postaviti in pospešiti birokratsko proceduro, ter prenehati s političnimi in narodnostnimi diskriminacijami. Prebivalci Beneške Slovenije so Slovenci, so pa

obenem tudi dobri italijanski državljani in zato bi bilo treba prenehati z zastraševanjem teh naših ljudi in njihovim zapostavljanjem. Treba je končati z inscenacijo umetnih demonstracij italijanstva in iti na resno delo za realistično in dejansko odpravo kronične bede, ki vlada v Beneški Sloveniji.

Pred nekaj tedni je bila v Bovcu konferenca med delegati naših trgovinskih zbornic in delegati Slovenije. Na tej konferenci so obravnavali probleme trgovske izmenjave med obmejnimi predeli na obeh straneh. Rezultat razgovorov ni bil objavljen, ker bo v kratkem ponoven sestanek teh zastopnikov v Vidmu ali Gorici.

Na tem novem sestanku bi bilo potrebno in nujno prikazati težak položaj, v katerem se nahaja Beneška Slovenija. Rešitev iz tega položaja je možna samo z učinkovito obmejno izmenjavo blaga in ljudi z bližnjo Jugoslavijo.

Problemi, ki čakajo nujne rešitve

Skrajna zanemarjenost naših cest

Vlada naj resno prouči problem naših cest, da bi si gospodarstvo teh krajev lahko opomoglo

Problem cest v Beneški Sloveniji je v resnici bolestna točka teh krajev. Kdor pride v naše doline po kakršnem koli opravku, ali pa kot izletnik, občuti to na lastni koži. Ta problem pa je treba obravnavati z dveh različnih vidikov; najprej je treba govoriti o voznih cestah po dolinah in potem o poteh in kravjih stezah v gorah.

Ceste po dolinah, ki povezujejo doline z furlansko ravnino bodo, v kolikor niso že sedaj, kmalu postale skoraj popolnoma neporabne. Kdor hoče po njih s kolesom mora stalno paziti, da ne zleti po tleh, kot je dolg in širok, kar se prav lahko zgodi, ker je cesta polna velikih in malih lukenj. Tako mora kolesar, potem ko je napravil komaj nekaj kilometrov, stopiti s kolesa in nadaljevati svojo pot peš, ker je postalo kolo zaradi poškodb nerabno za nadaljno vožnjo. Za motociklista predstavljajo te ceste nekaj smrtni krog, o čemer priča tudi cela vrsta nezgod, ki se dnevno dogajajo. Kamioni in avtomobili morajo tudi vsaki krat ko prihajajo z naših cest, poiskati prvo mehanično delavnico, da bi jim popravili polomljena vzmeti.

Iz vsega tega izhaja, kot logična posledica, da je trgovina v Beneški Sloveniji zelo omejena, namesto da bi bila cvetoča, ker za to obstajajo drugi pogoji. Vsi pridelki našega ubogega ljudstva se prodajajo v bližnjih mestih od koder prejemo naše vasi druge potrebščine, ki jih rabijo za vsakdanjo prehrano in v druge svrhe. Toda kateri trgovci bo tvegali, da polomi svoje vozilo če gre kupovat naše deželne pridelke? Dobiček, ki bi ga mor-

dal imel pri tej kupčiji, bi potem porabil v furlanski delavnici za okvare na svojem vozilu in zato rajši kupuje v drugih krajih, pa če tudi so bolj oddaljeni. Škoda od tega ima torej izključno naše prebivalstvo, ki le s težavo proda svoje pridelke, ali pa jih mora dati po smešno nizki ceni, ker trgovci pri nakupu upoštevajo riziko slabih cest. V naših okrajih so nekateri kmetje, ki imajo na tisoče stotov sena in drv, pa ne vedo kako in komu bi jih prodali, ker nihče, ali pa le malokdo povprašuje po njih.

Kdo nosi za to krivdo? Prav gotovo ne ljudstvo, ki trdo dela od 12 do 16 ur na dan in redno plačuje svoje dajatve državi, medtem ko ta nima zanje niti najmanjšega razumevanja. Pravijo, da je vlada določila milijarde za izboljšanje življenja našega prebivalstva in italijanski tisk objavlja na vidnih mestih ta poročila, kot da bi bila resnična in se pri tem niti ne zaveda, da se z njimi samo smeši, ker vsakdo ve kako je z dejansko izvedbo takih del, ki so ostala le pri obljubah.

Večina županov naših občin se za ta problem briga le v najmanjši meri, čeprav jih često kličejo na prefekturo, da bi tam razložili potrebe svojih občin. Morda si ti gospodje domišljajo, da je zanje posebna čast, če jih kličejo z vzdevkom *italianissimi*. Toda ni ta način tisti, s katerim se brani korist ljudstva, ki je že sito pseudo-patriotične propagande. Pač pa je potrebno popraviti ceste, izboljšati prometne zveze naše dežele, ustvariti boljše življenjske pogoje za naše ljudstvo, ki ni nikoli ničesar zahtevalo, ampak vedno le plačevalo in s

Republika štiti s posebnimi predpisi jezikovne manjšine.

Clen 6 Ustave Italijanske Republike.

La Repubblica tutela con apposite norme le minoranze linguistiche.

Articolo 6 della Costituzione della Repubblica Italiana.

Občina Grmek ima največ izseljencev

V tujini dvajset odstotkov celotnega prebivalstva

Ni težko ugotoviti katera občina naše dežele je najrevnejša, če pregledamo statistike o izseljencih v inozemstvu. Od 200 občin videmske pokrajine je, kot je pred nedavnim pokazala statistika, najrevnejša občina Grmek, ker ima največ ljudi izseljenih v tujini. Občina šteje le 1800 prebivalcev in od teh je 350 izseljenih (280 moških in 70 žensk), kar predstavlja skoraj dvajset odstotkov celotnega njenega prebivalstva. Tako kritičnega stanja najbrže ni mogoče najti v nobeni pokrajini Italije.

Zemlja, ki jo posedujejo ti ljudje, ni bogve kako rodovitna in zato je pridelek majhen in slab. Torej na zemlji, ki je

uboga, kjer ni drugih virov dohodkov in ker morajo poleg tega plačevati še vedno večje davke, ljudje ne morejo živeti doma in zato so primorani iskati izhoda iz revščine le v inozemstvu, kajti o kakršni zaposlitvi v Italiji ni mogoče niti govoriti.

Tako v občini Grmek skoraj ni družine, ki ne bi imela v inozemstvu kakega družinskega člana. Celo mnogo mater je bilo primoranih zapustiti svoje otroke in morda tudi za delo nezmožnega moža in odditi daleč v tujino, v službo k premožnim družinam ali v tovarno, da tam služijo vsakdanji kruh svojim otrokom, ki trpe doma pomanjkanje. Tudi nešteto mladih deklet, ki bi potrebovale še skrbnega materinega nadzorstva, je moralo iti služiti v Svico, Anglijo ali drugam, da tako lajšajo težo preživljanja svojim staršem. Iz marsikaterih družine se je izselil oče in vsi sinovi, mati in hčere pa so ostale doma, da oskrbujejo domačijo.

Številki, ki smo jih navedli v začetku našega pisanja, si nisimo mi izmislili, da bi z njimi delali, kot bi morda kdo mislil, propagando, ampak so resnične. Te podatke je poslala grmška občina sama neki ustanovi v Vidmu, ki ugotavlja število izseljencev v naši pokrajini.

Medtem ko mi žalostno gledamo te številke, se italijanski sovinsti najbrže veselijo, ker so v tako kratkem času in brez posebnih ukrepov privedli eno slovensko občino do tega, da se je kar 20 odstotkov njenega prebivalstva izselilo v inozemstvo in je tako 350 oseb manj ki kričijo, da trpe pomanjkanje in da so lačni. Žalostno toda resnično!

PRI NAS IN PO SVETU

STAVKA KMETIJSKIH DELAVCEV v Italiji je bila polnoma stavka kmetijskih delavcev; zlasti dobro je bila pripravljena v provinci Bologna, Ferrara, Modena in Siena. V Južni Italiji pa je bilo slabše zaradi nizke politične zavesti in slabega sindikalnega dela.

PREMOZENJE BIVSEGA KRALJA FARUKA — Egiptovska vlada je izdala odlok, s katerim je zaplenila vse premoženje bivšega kralja Faruka, ki ga cenijo na 1.300 milijard lir. Faruk je posedoval preko 30 odstotkov obdelovalne zemlje v Egiptu, štiri velike palače, ki jih bodo dali na razpolago univerzam, nad 20 luksuznih vil in več kot sto avtomobilov. Poleg tega računajo, da je Faruk v preteklem letu odnesel v inozemstvo okrog 56 milijonov dolarjev. Njegova zemljišča bodo razdelili med kmete v Egiptu, ki so bili do sedaj zelo slabo plažani.

SPREMEMBA SOLSKEGA KOLENDARJA — Po vesteh iz Rima bodo šolske oblasti nekoliko izpremenile učni kalendar za šolsko leto 1952-53. Tako bo za Požič in Nova leto manj počitnic. Po novem načrtu se bodo začele 24. decembra in zaključile po Novem letu. Šolskega pouka ne bo samo na razpolago univerzam, nad 20 luksuznih vil in več kot sto avtomobilov. Poleg tega računajo, da je Faruk v preteklem letu odnesel v inozemstvo okrog 56 milijonov dolarjev. Njegova zemljišča bodo razdelili med kmete v Egiptu, ki so bili do sedaj zelo slabo plažani.

AMERIŠKI IZDATKI ZA DAVKE — Američani so plačali v letu 1951 skupaj 75 milijard dolarjev davkov, to je najmanj 30 odstotkov več kot so izdali za hrano.

Edino davkarji nas poznajo

Kmet ni mogel plačati prevelikih davkov. Prišel je davkar, da bi mu zarubil živino, pa je našel prazen hlev.

V tistem so otroci prignali domov staro kozo, ki je še edina ostala pri hiši.

»To vzamem,« je sklenil davkar in jo odpeljal. Žalostno so gledali za njim mati in otroci, ki bodo odslej brez mleka.

REZIJA

Ni dolgo od tega, ko je imel naš občinski svet zopet svojo izredno sejo. Na tej seji je naš župan, potem ko je občinski svet odobril sklepe navadnega upravnega značaja občinskega odbora, poročal o finančnem stanju občine. Ker je seji prisostvovalo tudi več naših mož, smo izvedeli kar hitro, da je naša občina precej zabredla v dolgove.

Predvidena bilanca za leto 1952 je mnogo previsoka, kajti nekateri dohodki, ki so jih preje predvidevali, se ne bodo mogli uresničiti. Izgleda, da bo za približno 3 milijone lir manj dohodkov in zaradi tega se bo občinska uprava morala odpovedati gradnji delavske hiše, za katero je bilo namenjeno v bilančnem proračunu 2 milijona in 200 tisoč lir.

Današnjemu občinskemu svetu je prejšnja uprava zapustila skoraj za pet milijonov lir dolga, ki je bil deloma že plačan. Dolg, ki ga mora naša občina še poravnati znaša še nad 1 milijon lir in če pristejemo še bolniške stroške, ki znašajo štiri in pol milijonov lir, ima občinska uprava danes skoraj šest milijonov lir dolga.

Župan je povedal, da je občina prišla do tako velikih dolgov zato, ker letos ni bilo v občinski blagajni nikakih dohodkov od sečnje občinskih gozdov kot druga leta in ker so plačali velik del dolgov, ki jih je napravila prejšnja občinska uprava. Za izravnanje občinske bilance bo potrebno seveda precej denarja in zato je dejal župan, da bo treba prodati še zadnje ostanke občinskega gozda v »Črnem potoku«.

Ta zadnji sklep nam ni prav nič po godu, saj je ta gozd edino nekaj vredno premoženje Rezijanske doline. Kaj res občina ne najde drugih izhodov, da bi prišla do potrebne vsote? Naj uvede raje »tassa di soggiorno« za letoviščarje, ki bivajo v naši dolini in ki bi jim v poletnih mesecih prinašala lepih dohodkov. Mi vidimo, da imajo vsi tisti kraji, kjer je razvit tujski promet zelo aktivno občinsko bilanco in prav tako bi bilo lahko tudi pri nas, če bi občinske oblasti znale to pravilno izkoristiti.

STOLBICA — Preteklo nedeljo so se zbrali vsi naši ljudje pred cerkvijo in so izvolili novega »žurjarja« za leto 1952-53. Do sedaj je opravljal to nalogo Negro Ivan, ki je bil prav vreden pri izvrševanju svojega dela. Na dan Sv. Ane je namreč izročil cerkvenim upravnikom nad 106 tisoč lir, ki jih je zbral od hiše do hiše za našo cerkev. To je zares visoka vsota, če pomislimo, da je naša vas majhna in da je večina revnih ljudi, ker so brezposelni.

Za novega »žurjarja« je bil izvoljen Moznich Ivan, ki je rade volje sprejel to nalogo.

IZJAVA O DOZDEVNI SMRTI — Predsednik sodišča poziva vse, ki vedo kakšno novico o Butolo Odoriku, očetu naše vaščanke Butolo Marije por. Letić, da to sporočijo v roku šestih mesecev, ker je njegova hčerka vložila na sodišču v Tolmeču prošnjo za izjavo o dozdevni smrti. Dozdeva se namreč, da je Butolo umrl dne 22. septembra 1944 v Codroipju.

TAJPANA

MONSINJOR GORI UMAR

Pretekli mesec je umar u Vidme Monsinjur Protasio Gori. Ranci monsinjur je bil pred 60 leti kaplan u Tajpani an zatuo se ga naši judje, posebno te stari, dobro spominjajo. Monsinjur Gori se je rodil pred 84 leti tu Njemah an je use svoje življenje djelou za pomati judi. Zavoj svojih meritou je bio nominan za prelat domestiko papeža an ljeta 1912 je bio nominan za kanonika teologa videmskega kapitela. H funeralu to šio dosti judi, kar te nam pokazalo de je bio ranci monsinjur Gori usjem močno priljubljen an zatuo bo ostou spomin nanj simpri žlu še med našimi judmi.

BREZJE — Smo zvezdali, ki governo e dodeliu našej vasi pou milijona lir za cjerkou postrojiti. Te ba ura, ki no začnita kako marvico pošljati še tu našo vas, zak' odkar no Brezje stoji, ve se ne nahordamo, ki to bodi paršio kej. Upajmo, ki tuole to bodi koj začetek, zak' mi ve njemamo bizunjo soute koj za cjerkou popraviti, ma to koventá je uodo nam parpejati. Če ve se ne motimo, lani so laški žornali pisali o nekih šest milijonou lir za to uodo, ma fin donás njesimo vidali še ne marvice od tjei lir. Ki to ne

točej dnako s lirami od cjerkve, zak' governo taljan on je dobar za obečuvati, ma kar to gre za potehniti zarjes soute uos sakete on rêt nazat darži tej rák.

Kaj krat smo pisali ta na naš žornal oré čez kondicijone živjenja naše vasi. Majedan on se nje še dišturbou še hiedat nas priti. Te rjes, ki mi Brjezeni smo mjerni judje an ki tu naši štanti an tarplenju ve živimó brez dišturbuati autoritači; ma usaka rječ na má suoj limit. O če priti dan, ki čemo še mi se štufati e kar so judje štufi no se ne kontroluajo več. Siro tečaj krat uprašali zak' no nam nardita te muost tu Srjednjobarde, so nam obečali, ki no če narditi, ma fin donás te use ostalo koj par obečaujanjo. Dnako te točalo z našim akuedotam. Laški poglavarji no nas majó vero za norčá. Lani so pisali ta na žornal »Nuovo Friuli« tuole: »per l'acquedotto di Montemaggiore stanziati 6 milioni di lire, entro l'anno sarà fatta anche quest'opera«. Po a to jih nje sram. Kje so te 6 milioni anjelé. Ma no se ne uzabita, no če priti Cauterji an družje prašat naš vot. Ta boto čemo znati jim dati no rišpuosto jušto.

KARNAHTA — Po 26 ljet bivanja tu Argentiní e se uarnou tu njegá rodno vas naš vaščan Rihard Miškorja, sin Zefa Bujena. Rihard e sou z njegá bratram Vitom ljeta 1926 an od taboto o nje vidu Karnahite. Te mu se tečaj čudno zdjelo te parve dni, saj kar e se odnou iz naše vasi to nja bo cješte, ki ne pejala ta na Jauar, hiše so ble takrat čarne zavoj dima, ki e se zateku po uratah. Po parih dneih e se hitro navadu an o nje še tjedna počaku, ki e uzéu njegá koso an sou seč uón po Robu. Po 26 ljet, ki o nje vidu kose, ne mu ejtejak sjekla, ki smo sousje Karnahčeni se začušili. Rihard on če stati med nami cjeu avost, potem on če se spek uárniti tu Argentiní. Z našim krajem ve mu auguramo očisti srečé an združaja.

PROSNID — Pretekli tjeđan se je varniu iz Venezuele naš vaščan MISKORJA Kalist. Miškorja je šu tje pred ljeti na djelo an si je djelóč služu kruh sa sebe an za družino, toda u tisti daželi je moč ušafu poleg djela, še veliko srečo, zak' je par igranju adné varste »TOTIPAK« dobiu 27 taužent dolarjou, ki vajajo skoraj 18 milijonu italijanskih lir.

Sadá je paršú Miškorja damú an mu ne bo trjeba več hodit po svjetu gledat djela za živiti. Tud' mi se pridružujemo njegovemu velikemu veselju.

BRDO

Kaj judi to bi tjelo hoditi tu našo dolino na oddih, če naša cješta bi bila do brá. Tuo nam je povjedalo dosti judi iz Vidma an Trsta, ki so paršili h nam za se ogledati lepót naših krajou. Te, ki o pride dan bót on se ne uarne več an drugim, ki bi mjeli intencjon priti, on je skonsejá, zak' priti tu Tersko dolino to pride rejči reskirati zgubiti kako kolo od automobila po poti. So jame, ki no djelajo strah, predusem kar to gre pruoti Muzcu an Bjelemu potoku.

Tuole na bi muorla vidati naša komišjon komunal, zak' to je na rječ, ki to má hitro urediti. Naši ekonomiji to parnaša veliko škodo, zak' forest, ki o pride h nam o špendá an dá živiti usjem.

Uzamimo ežemplen od Karnije, ki na je močno buj odaljena od citadah. Ejtu no hodijo poljete mjarje judi, zak' no majó cješte do bré.

NJIVICA — Impreza iz naše vasi Lendaro ne uérbala ášto za no djelo narditi tu Trepu, ki on znaša štjeri milijone.

TANAMEJA — Pretekli tjeđan ne impreza Mizza iz Podbrda ložliá teleferiko na štjeri niti, po kateri no če uoziti darvá, ki no sjekó tu hosti Muške gore.

MUZAC — Soudajška komanda ne ložliá tu naši vasi manifest, ki on judi informá, ki od 8. avosta no če začeti djelati soudadje tirje od zvjerala Tera do Tanameja. Zatuo naj judje vjedó, ki od tega dne do 8. set. no ne smjejo hoditi tu to zono, zak' to je perikul, ki to

IZ NAŠIH VASI

SV. PETER SLOVENOV

KAMUN NE NEČ SKARBI — U Ažli je križišče cjest, ki vodijo u tele kamune: St. Lenart, Grmek, Dreka, Srednje an Sovodnje. Kadar pridejo juški ljudje u našo vas an ki mislejo jeti u kajšen zgoraj povjedanih kamunou, ne vjedo po katjeri cjesti jeti, zak' na tistem križišču nje postavjene nobene table, ki bi kazala direcion cješte. Potniki so že večkrat nardil to oservacjon an godarnjal na kamun, zak' se ne pobriga za uredit to zlo važno rječ. Po neštjetih takih oservacijonah se je kamun končno pobrigu an je dau nardit dvje table, de boju kazale direcion cjest, a par tjem muoramo še ankrat neki povjedat. Sadá, ki so table napravljene, pa ni tistih kólou na katjere bi se moglo zabiti an takuo table ležijo že dugo cajta u oštiriji na križišču.

Kadaj bo kamun poskarbiu za kolé ne vjemó, povjedat pa muoramo, de smo tiste malomarnosti vsi že zlo siti, še buj pa juški ljudje, ki muorajo zgubjat brez potrebe cajt, zak' dostikrat se zmotijo an gredó po ne ta pravi cjesti al' pa muorajo usakikrat se ustavit na križišče an ljudje prosit informacije.

AŽLA — Nje dugo cajta od tega, kar je paršú u našo vas dan gospuod iz Amerike, ki je član neke ameriške komisije, ki se bo ustavlja u Nemčiji. Na poti od Amerike do Nemčije je prosiu dovoljenje za par dni, za pridit u Ažlo gledat svojo žlahto, zak' njegovi starši so doma iz naše vasi, ki je že dugo ljet, de so se preselili u Ameriko. Ta gospuod je paršú za parvikrat gledat svojo žlahto u našo vas an čeglih je parvikrat, de je paršú u Ažlo, je znú pru dobro guorit slovensko an zatuo je biu ves srečen, de je mogu še buj od blizu spoznat jezik svojih staršeu. Zlo pa ga je zaboljelo, kar je vidu, de je njegova žlahta tista, ki nečje več guorit svojega maternega jezika. Ker gospuod ne zna taliansko guorit an njegova žlahta se je djelala, de ne zna slovensko, ga je tuó zlo užalilo, de se je kar pobrau iz Ažle an šú prej ko mu je poteklo dovoljenje, u Nemčijo. Dobró lekcijo jim je dau an takuo je tud pokazu, de je takih kot on še čosti ljudi, ki ljubijo slovenski jezik, čeglih njese bli rojeni an niti ne živijo u Slovjensčini.

Preteklo nedeljo so u naši cjerkvi karstil dva puobča. Novorojenčka sta sinova dveh parjateljau iz naše vasi, ki sta tud ona dva rojena u tistem ljetu, an to so Domenis Cezar an Venturini Guglielmo. Ker sta bila puobča rojena u dneih ckuol sv. Jakoba, patron naše cjerkve, so oberna ložli za ime Jakob. Obe ma družinama želimo puno sreče za mala puobča.

SV. KVIRIN PAR MUOSTE — Umarla je naša vaščanka Marija Pitoni, stara 75 ljet. Ranca je bila nimar dobra mati, zlo dobregá sarcá an zatuo parijubljena od usjev. Na pogrebu je blo dost ljudi, ki so žaloval za njo.

DOL. BARNAS — Pretekli tjeđan so na kamune sklenil, de naša mlekarne ne bo več plačevala vode, ki jo nuca. Ljudje drugih vasi pa tega njese zadovoljni, zak' vjedó, de naša mlekarne je ena narbu aktivnih u našim kamune.

KLENJE — Ker ljetos senuó je zlo drago, zak' ga je po Italiji partisnila velika suša, je naša cjerku prodala na ášto travo od svojih trauniku, ki jih poseduje u naši vasi. Na tej ásti so prodali približno 50 kuintalu senu, ki sta ga kupila naša vaščana Koredič an Marinič za 700 lir po kuintalu. Lansko senuó, ki so ga za cjerkou posjekli naši ljudje an ki nje blo še prodano, ga je kupiu Ivan Sitar iz Sv. Kvirina par muoste za 1.350 lir po kuintalu an je že dau 5000 lir kopare.

GRMEK

Po petnajst dnevihi, ki je bilo ustavnje no djelo par strojenju cješte, ki od Kozice peje do Petarnela, so tele dni spet začel z djelom. Djelo je bilo ustavnje, zak' ljudje so muorli seč senuo po senožetih.

GORJANI

Pondejak ne začela voziti korjera iz naše vasi tu Videm. Naši judje so dougo ljet čakali, zak' no postavita to korjero, ki na jih poveži z Vidmom. Korjera na ne bo vozila usaki dan, ma koj tu tele dni: pondejak, četarták an saboto.

BREG — Pretekli tjeđan so šli na djelo tu Francijo 4 djelouci iz naše vasi. Njih korkrat pa on je malo dobar, zak' no ne boju morli poslati ta hiši več koj 12.000 franke po mjesca. So muorli jeti vsédno, zak' drugač kle njese bli mjeli še teá.

PODBONESEC

RONAC — Zvezdil smo, de prejšnja učiteljica, ki je učila u šuol naše vasi, bo pošjana u drugi kri an na njeno mjesto lodo pošjal Podgošnjak Emilijo, ki je do sadá učila dol po Laškim. Ljudje so tega zadovoljni, zak' je nova učiteljica Slovenka, doma iz naših krajou.

BRISČE — Je umarla u starosti 90 ljet prof. Marija Blazutič, doma iz naše fаре. Ranca je bila ta parva raunateljica (preside) špjeterske učiteljske šuole. Pogrebu je šio dost ljudi, zak' ranca je bila do bró poznana posjerode, zak' je učila petdeset ljet. Ranca Blazutičeva je umarla u Vidme, pokopal so jo pa u Briščah, kjer počivajo tud' njeni domači.

ŠT. LENART

Videmska prefektura informira an va bi use poškodovane ljudi, de naj predložijo prošnjo za mjet plačano škodo, ki je bila napravljena na njih svjet kar so djelal vodovod u Klastri an Grobli. Prošnje je trjeba narditi na kamune.

PETDESET NAŠIH DJELOUCU BO OSTALO BREZ DJELA — Zvezdili smo, de misli kupit »Italcementi« iz Bergama fabriko cementa, ki je u našim kamune, ki je last neke dite iz Padove. Če bo do tega rjes paršio, bo slabo za naše djelouce, zak' »Italcementi« misli kupit tisto fabriko ne za stort napri djelau, ampá za jo zaprjet an takuo eliminirat konkurencu, zak' ima moderno urejeno fabriku u Čedadu, ki more preuzet use produkcjon Št. Lenartske fabrike brez potrebe jemati na djelo naših djeloucu. Za tole rječ bi se muorli naši kamunski poglavarji pobrigat, zak' je u nagobarnosti, de ostanejo brez djela an brez kruha za nimar 50 naših družin.

NAJ SE DRUGEGA CJESTARJA UZAME — Na naši kamunski cjesti djela samo adán cještár an zatuo ne muoremo pričakovat, de bo u dobrim stanu. Zatuo je trjeba, de naše kamunske oblasti tuole pregledajo an uzamejo še adnegá cještárja, zak' drugač bomo mjeli nimar jame. En sam, tud' če djela nuó an dan ne muore jo daržat u redu. Takuo bi paršú tud' še kajšan potreban človek našega kamuna do kruha. Če kamun njema soudu za plačevat drugega cještárja, naj praša pomuoč governu.

SOVODNJE

Na našim kamune so postavili po zidjeh manifeste za ljudi informirat, de u Čedadu an Sv. Ivanu so zgradil 20 hiš, za tiste judi, ki njemajo kam jeti pod strjebo. Manifest pravi, de lahko nardijo prošnjo za tako hišo mjet tud' potrebnji ljudi našega kamuna. Tuo se nam zdí zlo čudno, zak' kako bo mogu naš človek jeti stat u Čedad al' Sv. Ivan, če mu ne boju tam tal tud djela. Hiše jih je trjeba postaviti u našim kamune, kjer je dost ljudi, ki potrebujejo strjehe an ki svoje rodno vasi ne morejo zapustiti, zak' tle par nas poseduje usak' več ali manj premoženja an od tjei jih je več, ki njemajo svoje hiše.

Troštamo, de sadá ne boju več opustil, zak' tista cješta je zarjes potrebna postrojila. Potlé muoramo povjedat, de nje pravično, de se našim djelucam daje samo 500 lir na dan, zak' ne zadostujejo za živjet ačnemú človeku. Naj se djeluce plačujejo po sindikalni tarifi, takuo kot so plačani posjerode. Cješte se ne poslužujejo samo naš ljudje, ampa hodijo po nji, usi. Njesmo videli, de bi se drugje po Italiji cješte strojilo z djeluci, ki se jim plača manj kot pu od tegá, ki sindikalna tarifa predvideva.

GORENJI GRMEK — U čedadskim špitalu je umaru naš vaščan Vogrič Alojz, star 73 ljet. Ranci Alojz je biu lepuo poznán po naših vaseh, zak' je biu ta narbušji marengon naše okuofice. Pokopal so ga u Čedadu.

DREKA

Dreški kamun šteje 1.285 ljudi, ki so raztreseni po petnajstih vaseh. Dosti naših ljudi je po svjetu an tisti nimar pišejo svojim domačim, zatuo naš puoštar imá zlo djela, zak' muora hodit po pušto na klotiški puoštni oficij an takuo ne muore isti dan razdelit use puoste, zak' vasi so od adné do druge zlo oddaljene an pot do Klodiča, ki naš puoštar je muora h noham narditi, je duga kakih deset kilometru od Dreke. Takuo, medtjem, ki vicimo, de puosta pride iz Amerike do Vidma u treh ali šterih dneih, od Vidma do Dreke pisma hodijo dva an u časih tud' tri dni. De bi puosta prej paršlá u roke našim ljudem, bi bluó pru, urediti telo rječ, zak' je rjes čudno, de puosta nuca od Vidma do Dreke tulku cajta kot od Amerike do Vidma. Bi se muorlo narditi puoštni oficij u našim kamune, de bi takuo paršlá puosta narunst u Dreko brez potrebe, de se ustavi u Klodiču. Potlé ne smijemo pozabiti, de u naših krajah nje bank, de bi lahko naši ljudje nakladali svoje prihranke, zatuo puoštni oficij bi lahko preuzeu tud' tisto funkcijo.

Za urediti to rječ bi se muorli pobrigat domače oblasti an zaprositi višjem oblastem za ustanovit poštni oficij tud' u Dreki.

PRAPOTNO

Kakor je usjem znano, naš kamun imá več kot 10 milijonou lir dugá an ta narašča usak dan buj, zak' dajatve, ki jih plačujejo naši ljudje, ne zadostujejo za kriti use stroške, ki jih muora kamun uzdaržat.

Ker je u dostih takih slučajih paršlá ulada na pomuoč za zgihlat pasinost bilance, je tud' naš šindik zaprosiu za tako pomoč. Na žalost pa prošnja je bila odbita an zatuo se ušafa naš kamun do nás u zlo slabih vodáh, zak' ne vje kaj narditi za pogihlat tulku milijonou dugá. Zavoj tegá nam boju višno že ljetos po višali dajatve.

SREDNJE

Usjem je znano, de je tuča ščedila skoraj ves naš pardjelak. Troštal smo se de oblasti, katerim tela novica je sigurno znana, nam bodo kej pomagale, takuo kot so pomagale po drugih vaseh Furlanije. Toda povjedat muoramo, de oblasti kar se gre za nas pomagát so gliuhe an sljepe, medtjem kar se gre za terjat od nas dajila se nam takuo hitro spomnijo, čeglih smo deléč od njih oficijou. Neč ne vajá, de smo zgubili vos naš pardjelak sadja, šjerka an kostonja, mi se ne usmimo usédno nobednemu naših vladnih poglavarjou, ki nam pošijajo gor po vratih karteke, ki nas vabijo na plačevanje dajil, čeglih bi ne bli dužni plačevati daržavi za zemljo, ki ljetos nam nje nobednega pardjelka dala. Kaj naj bi nardil sadá naš ljudje? Drugo protestu, zak' drugač se ne bo nobedan spomnu naše reuščine.

POŠTA

M. K. — Idrijska dolina — Nezakonski očé mora prispevati za vzdrževanje otroka tako dolgo, dokler se otrok ne more še sam preživljati. Če se otrok šola ali uči kake obrti preneha očetova dolžnost šele s končano učno dobo, ko si otrok že sam lahko dobi primerno zaposlitev. Če je pa otrok pohabljen ali tako bolan, da za delo sploh ne bi bil sposoben, ali da si ne bi mogel zaslužiti toliko, kolikor potrebuje za svoje preživljanje, bi moral očé v tem primeru prispevati za njegovo vzdrževanje ne glede na otrokovo starost.

FAŠISTIČNI ZLOČINI V BENEŠKI SLOVENIJI

Obletnica pokola v Torlanu

Vsega je bilo 34 nedolžnih žrtev, katerim so zločinske fašistične roke uničile življenje in ki zahtevajo zadoščenja. Ljudstvo zahteva, da se postavi spomenik na kraju mučenja.

Minilo je osem let od tistega jutra dne 25. avgusta 1944, ki je bilo tako usodno za miroljubno in delovno prebivalstvo Torlana, naselja, ki leži v vzhodu v Karnahski dolini, približno poldrugi kilometer od Nem. Ime Torlan prav gotovo ne bo vpisano v italijansko zgodovino, ker vlada v Italiji običaj, da se skuša za-

kam. Peščica partizanov, neznatno število ljudi, ki so bili pripravljeni na vse, je napravila na sovražnika vtis, kot da v gorah kar mrgoli borcev. Po prvem presenečenju so nacifašistični sateliti besno odgovorili in vse njihove strojnice so zaregljale. Dve uri je trajala zelo ostra bitka. Karovane so pobegnile, zadnja so-

krvnika, en Italijan in en Nemec, ki sta stala na vratih. Eden je streljal, drugi mu je podajal naboje. Ko so ostali v hlevu samo ženske in otroci, so vrgli nanje slamo, jo polili z bencinom in vse skupaj zapalili. Pokol se je zaključil s strojniškim rafalom.

Število žrtev znaša 34, ker se je nekaterim posrečilo pobegniti, in se skriti. Celotne družine od očeta do najmlajšega otroka so bile popolnoma uničene, žene in dekleta, 70 letni starci in majhni otroci so omahnili pod svincem najbolj barbarkega sovražnika, ali pa so zgoreli živi. Na njihova razmesarjena trupla so se zrušile razvaline požganih hiš, ki še danes molijo proti nebu ostanke svojih zidov ter zahtevajo pravico za toliko po nedolžnem prelite krvi.

Pri spominu na teh 34 nedolžnih žrtev v Torlanu nad katerimi so se znesli združeni italijanski in nemški fašisti, moramo še enkrat poudariti kako vse bolj tragičen je bil ta pokol v resnici, kakor pa ga sedaj lahko opišemo. Na vsak način ga lahko smatramo kot enega najstrašnejših pokolov, ki ga je povzročilo fašistično barbarstvo.

V. T.

TORLAN V KARNAHŠKI DOLINI

kriti kriminalna dejanja fašizma. Baš zato pa hočemo mi obuditi spomin na tiste tako žalostne in strašne dni, da bi naše ljudstvo ne pozabilo tragičnega dogodka od 25. avgusta 1944, ki je tipičen primer fašističnega barbarstva, ki ga lahko postavimo na čelo seznamu tolikih drugih strašnih zločinov, ki so jih fašisti povzročili na naši zemlji, kadar so najbolj sinovi našega naroda stopili med množico mučnikov, ki so prelili svojo kri za svobodo.

Dne 20. avgusta 1944 je prišla v Torlan s streljanjem in divjim vpitjem horda kozakov z vozni in konji. Utaborili so se v vasi in povzročili zmešnjavo med prestrašenim prebivalstvom. Skoraj vsi moške in mladeniči so ob prvem alarmu zbežali v gore nad Karnahsko dolino. Ze po nekaj urah pa so se vrnili, ker kozaki niso pokazali sovražnega razpoloženja napram prebivalstvu, čeprav so se proti njemu vedli precej oholo.

Toda ljudstvo jim ni preveč zaupalo. Naslednji dan so prišli novi oddelki teh najemnikov v službi nacifašizma. Ti puščolovci in nacifašistični hlapci pa so začeli sumiti v prisotnost partizanov na bližnjih gorah. Partizani se sicer niso pokazali, toda stali so na preži in se pripravljali, da bi pregnali okupatorja. Bili so to partizani slavnega IX. Korpusa, ki je že leto dni čuval osvobodeno ozemlje Zapadne Beneške Slovenije.

Naslednji dan so z obronkov bližnjih hribov v resnici neradoma začeli streljati proti prednjim sovražnim postojan-

važnikov strojnica je umolknila. Kmalu potem so ljudje prilezli iz svojih hiš in oprezovali za kozaki v grobni tišini, ki je nastala po bojnem hrumu. V tej tišini je sovražnik zapustil bojišče in se umaknil, da bi se pridružil glavnini, ki je ostala v Nemah. Tako so partizani pogladi v beg preko 200 sovražnikov.

Naslednji dan so partizani pozvali prebivalstvo, naj izprazni vas. Morda so nameravali napasti Neme, ali pa so morda predvidevali množični napad od strani kozakov. Večina prebivalstva je sledila pozivu in se umaknila v gore, kjer so jih gostoljubno sprejeli slovenski prebivalci v Karnahski dolini. V Torlanu je ostalo samo malo družin in prav te so postale žrtev nacifašistične krvoločnosti.

Dva dni pozneje in sicer točno ob sedmi uri dne 25. avgusta je prišla v vas in se ustavila pri prvih hišah kolona nemških oklopnih vozov. Naloga te kolone je bila izvesti kazensko akcijo, s katero naj bi prisilili partizane, da odnehajo od borbe. Določeno je bilo, da naj bodo žrtve 40 ljudi, ki so jih polovili brez ozira na kakšno koli krivdo. Nekaj družin z ženami in otroki so nagnali v nek hlev, vsega skupaj 30 oseb. Manjkalo je še deset ljudi, ki so jih polovili po cestah ali iztrgali iz drugih hiš, ter privlekli na kraj določen za mučenje.

Ko je bilo doseženo določeno število, se je začel pokol. Najprej so spustili iz hleva moške enega za drugim in jih pobili s samokresom. To sta opravljala dva

Takšen je rezijanski ples

Plesalci se postavijo v dve vrsti, deset korakov ena od druge, moški nasproti ženskam. Moški držijo roke v boku, ženske pa drže roke prekrižane in s povešeno glavo. Ena vrsta se približa drugi dvakrat; ko se približa tretjič, se pari postavijo v krog, potem se znova oddaljijo, toda tako, da vsak moški drži po eno žensko za desno in vsak par poda-

ja roko dvem drugim parom. Nato sklenejo krog in gredo potem v krogu najprej na desno, potem na levo. Pozneje se pari ločijo in gredo za en korak eden od drugega pojoč; potem ko napravijo še dva ali tri kroge, se moške ponovno oddaljijo od žensk, postavijo se v vrsto eni proti drugim in ples se znova začne.

Kraške jame v Zavrhu v Terski dolini

Kadar zatrujemo, da je naša dežela lepa, prav gotovo ne pretiravamo. Dasi-ravno je njen svet povečini skalnat in nerodovit, vendar je narava tu in tam ustvarila prava čuda za katera pa žalibog še mnogi ne vedo. Prijazne doline, vrhovi gora in studenčki, ki tečejo sedaj počasi in potem zopet hitreje ter svetlo sinje nebo, dajejo naši deželi res pravo krasoto in privlačnost. Pa to še ni vse; naša dežela ima še druge zanimivosti in naravne krasote, ki pa so še mnogim neznane kakor na primer Završke jame v Terski dolini.

Ako gremo iz Tarčenta po pokrajinski cesti, ki pelje ob reki Ter in ko smo prehodili približno tri kilometre zavijemo po prvi gorski poti, ki vodi na desno po severnem pobočju gore Bernadije, dospemo v slovensko vas Zavrh. Odtu se nam nudi krasen razgled po vsej Terski in deloma tudi po Karnahski dolini. Na te nadaljujemo pot po stranski stezi in prav kmalu pridemo do male odprtine, ki vodi v notranjost gore, v podzemlje.

Završke jame so bile do danes le malo raziskane. Zudnja ugotovitev pravi, da je glavni rov dolg več kilometrov, poleg glavnega hodnika pa je še več drugih votlin. Največjo so imenovali »Kristalna jama«, ker je tu vse polno malih jezer in mlak s kristalno čisto lesketajočo vodo. Druga votlina, ki je nekoliko manjša od prve, pa je imenovana »Rajska jama« Stene vseh teh votlin so prevle-

čene s sigo, ki predstavlja vsemogoče apnenaste tvorbe, po katerih stalno curi voda in se potem zbira v mlakah in jezercih. Ako bi bilo to podzemlje temeljito raziskano, bi prav gotovo odkrili celoten sestav velike kraške jame. Prvi krat so jo raziskovali leta 1925, o čemer priča mala ploščica v notranjosti jame, kjer je zabeležen datum in nekaj imen. Tega raziskovanja so se lotili domačini sami. Razširili so vhod, ki je bil dotlej skoraj neviden in nedostopen ter napravili tudi par stopnic in tako dali možnost videmskim jamarjem, da so pričeli že takrat z natančnejšim raziskovanjem podzemlja. Sedemindvajset let je minulo, odkar so pričeli to delo, a vendar do danes niso še popolnoma raziskali vsega podzemlja. Zanimanja vredno je torej obiskovalcev je odkriti to, kar je narava ustvarila in skrivala tisočletja našim očem. Zavrh, kakor vsi ostali kraji v tej okolici, bi lahko postali zelo pomembni ne samo ljubiteljem podzemlja ampak so tudi izborne izhodne točke za planin-ske izlete na Jalovec.

PABERKI

Karel Podreka je v svoji knjigi o Beneški Sloveniji zapisal med drugim: »Ali bi radi vedeli, kako so končali dokumenti o vaši zgodovini? Hočem vam povedati: Približno v XVI. stoletju, ko je zajel ogenj zelo dragocen župnijski arhiv v St. Petru Slovenov, kar se vidi tudi iz tega, da večina dokumentov, ki so sedaj v rabi niso starejši od sto ali dvesto let. V dolgih letih avstrijskega podložništva na kamnu, da bi ogrevali nečiste noge pri-ležnice kakšnega cesarsko - kraljevega komisarja.

Leta 1866 so jih potem izmaknili in prodali mesarjem v Krmini in Gorici.

Končno so naložili zadnje ostanke na nek voziček in jih razmetali po tleh na podstrešju palače »Degli Ufficia« v Čedadu, kjer so izpostavljeni vetru, dežju in vsem.

Kraljevi šolski skrbnik vitez Massone se v svojem lepem in podrobnem poročilu »o ljudski izobrazbi v videmski pokrajini v šolskem letu 1882-83« takole otrese argumenta, ki mu je povzročal največ skrbi:

»Samo med 36.646 prebivalci petnajstih občin raztresenih po julijskih obronkih še prevladuje slovenski jezik, o katerem vsakdo ve, da nima nič opraviti z italijanskim jezikom, ki pa, zaradi šole in trgovskega prometa »kaze, da bo počasi izginil, čeprav se v nekaterih krajih drži še zelo trdovratno in ga smatrayo skoraj kot nekakšno privatno lastnino.«

Pesnik Prati je dejal: »Vsaj iz hvaležnosti bi morali v Italiji gojiti ilirski (slovenski) jezik, ker ga ni Slovenca, ki bi se ne učil našega jezika (italijansčine).«

DON EUGENIO BLANCHINI:

Kmečka posest v Beneški Sloveniji

(Iz monografije »Kmečka posest v italijanski Furlaniji in njene gospodarske in socialne potrebe« — Videm, Tiskarna Patronato 1898.)

II.

Primitivna živinoreja in mlekarstvo

Sklenili so zgraditi primerne mlekarne tako da ne povsod, toda do sedaj se je posrečilo organizirati jih samo v Nemah in Ronacu. V bližini drugih planinskih pašnikov obstaja mlekarna samo iz nekakšnega brloga, ki je pokrit s slamo in obdan z kamenjem. Kotel, veriga, ki visi od stropa, dva kamena, ki omejujeta prostor za drva, kakšna stara posoda za sir, to je vsa oprema takih preprostih mlekar. V teh krajih bo treba čakati še dolgo časa, preden bodo postavljene redne sirarne, ki bi bile mnogo bolj prikladne za te kraje, to pa zaradi velike nezaupljivosti, ki jo imajo ti močni in odkriti gorjani s patriarhalnimi običaji napram vsaki novosti. V nekaterih krajih srečamo tukaj celo otroke v adamovi obleki.

Niže v dolinah pa se mlekarne ne ob-

nesejo, ker imajo poljedelci komaj toliko mleka, da si lahko pripravijo zdravilno »batudo« (kislo mleko) za uporabo v družini. Ta služi za priboljšek pri večerji s fižolom ali s krompirjem največkrat pa s polento. Da bi »batudo« nadomestili z drugimi jedmi, zaenkrat ni govora, ker obstajajo prevelike ovire dokler se ne bo tudi tam gori s pomočjo duhovnikov in županstev temeljito spremenilo stari način poljedelstva. Uvesti tako reformo prej, bi pomenilo postaviti voz pred vola, povzročiti škodo, ter biti deležen zasmeha.

Zaradi pomanjkljivega postopka pri pastirstvu je slovenski sir slabše kakovosti, toda po ceni od 70 do 80 stot. za kg ga z lahkoto prodajo v Furlaniji in po bližnjih dolinah. Osrednji trg za

skoraj vso Beneško Slovenijo je Čedad, od koder pošiljajo v notranjost in v tuje dežele maslo, sadije, kostanj in zlasti boljše vrste vina, medtem ko navadno vino ostane za domačo uporabo. Njihov živinski trg je prav tako v Čedadu, toda

goveja živina je nizke rasti, šekaste ali svetle dlake, bolj prikladna za mleko kot za meso. Šele v vaseh na vzhodu v doline se vidi tu in tam kakšno izboljšanje s simentalno pasmo, ki je v čedadskem okraju precej razširjena.

Tako so živeli nekoč

Iz zgoraj navedenega je jasno razvidno, da mali posestniki Beneške Slovenije žive s trudom in v ubožstvu, vendar pa niso lačni in zaradi raznolikosti njihovih pridelkov, dobrega zraka in zaradi svoje vzdržljivosti žive zdravi, so odporni, krepki in lepe rasti. Jedo štirikrat na dan: zjutraj ob zori krompir ali kostanj, redko kdaj kavo, bolj pogostoma polento in sir ali mleko. Ob devetih jedo sočivje ali solato pomešano z nekaj moke; opoldne tvorijo njihovo glavno jed polenta ali koruzen kruh s sirom ali svinjskim mesom in včasih vino; zvečer »batuda« in sir, za spremembo s kostanjem ali krompirjem tvorijo njihovo običajno hrano.

V teh krajih ne obstajajo koloni, niti ne bajtarji (sottani), ker vsi več ali manj nekaj posejdujejo in kadar je več delovne sile kot pa je dela odhajajo na Hrvaško, v Romunijo, Avstrijo in Nemčijo, kjer delajo na železnici. Še bolj pogostoma pa se pečajo s krošnjarstvom,

kjer prodajajo drobnarije, svetnike ali pa hodijo krizem po Rusiji z dresiranimi pticami. Domov se vračajo v juniju, da pomagajo svojem pri košnji in pri pobiranju jesenskega pridelka.

Slovenski kmet ne živi v izobilju, vendar pa tudi ne v pomanjkanju, ker nekatere svoje potrebščine črpa iz posestva, druge iz zaslužka v inozemstvu, nekaj pa iz prodaje drv in kostanja.

Prebivalci sosednjih dolin si pomagajo celo z svilogojstvom, oni z gričevja pa z vinogradništvom. Najbolj revne vdove in tisti, ki dela niso zmogni, si naberejo potrebno za življenje v jeseni s tem, da hodijo pri sosedih od hiše do hiše in prosijo za duše v vicah. Tisti, ki imajo manj zemlje pomagajo drugim, ki so premožnejši in dobivajo za svoje delo hrano, ter od 0,65 do 1,20 lir na dan. Ti premožnejši, ki nimajo dovolj delovne sile, pa ni radi živeli lagodno a ne morejo izhajati in če ne omejijo svojih zahtev, propade-

jo. To pa se zgodi zelo redko. V takem primeru plačujejo zemljo, ki gre na prodaj, celo do 2.000 lir za oral in jo kupujejo družine, ki imajo več delovne sile, boljše gospodarstvo ali pa ki so nekaj za služili v inozemstvu.

Zemljiška posest v Beneški Sloveniji je zelo raztresena in razdrobljena v majhne parcele, ki leže na vseh vetrovih. Ne dvomim, da bi dobro organizirana razmenjava prinesla enako dobre rezultate, kot so jih dosegli v občini Hohenhalda pri Lipskem. Za vso visoko Furlanijo bi bilo potrebno racionalnejše poljedelstvo. Toda to se ne bo tako hitro doseglo, ker se občine ne pobrigajo za izobrazbo svojih kmetovalcev in zato ker manjkajo bogati posestniki, ki bi dali vzgled. Poleg tega je mali posestnik zelo navezan na svoj star način in zelo nezaupljiv glede vsake novosti.

Temu bi se lahko odpomoglo z nakupom nekega skupnega zemljišča, ki bi moralo služiti kot vzorno posestvo. Tedaj bi kmet lahko na lastne oči spoznal korist in lažje bi ga bilo pregovoriti, da bi zamenjal način obdelovanja. Če bi na tej rodovitni zemlji delali ne samo z ljubeznijo, ki spreminja pesek v zlato, kot pravi Yung, ampak bi jo obdelovali tudi racionalno, bi Slovenci v svoji zmernosti ne mogli žetati nič boljšega. (Dalje.)

ZA NAŠE DELO

Kako zdravimo garjeve ovce

Garje (skabja) par oucah pouzročajo neke zlo majhane živalice an za ozdravit to boljšez en trjeba tiste živalice umorit. Tuo se narbuj lahko nardí u poljetnem cajtu, če ouce umivamo. Narbujša rječ za tuo nardit je, če uzamemo osam partí savona u likuido an no part kreolina, al' pa lizola an špirita. S tisto rečjo se mažejo ouce po tistih mjestah, kjer so garje an potlé se pusti ouco par mjeru za par dni, de tiste hraste lepue mehké postanejo. Čez par dni, kar so hraste postale mehké je trjeba ouco umit u dvje an pou par stuo kreolovi al' lizolovi raztopini. Tisto raztopino jo nardimo, če zlijemo u pedeset litre gorke vode en četart lizola al' kreolina an tuo je zadost za oprat 20 ouc. Kreolin al' lizol se kupí u špecijariji. Ouce, ki imajo zlo mastno ouno, je bujš, de se jih odstriže prej, ki jih začneta zdraviti. Kar sta usé tuo nardil, pustite ouce za nih 15 dni, potlé še enkrat jo operate an jo spustite na sonce, de se lepue posuši. Hljev naj bo postejan nimar s suho steljo, zak' je nagobarro, de se garje povarnejo, če muora ouca spat na umazane tla. En tjean potlé naj se ouce še enkrat umije an če imajo dosti garij, še večkrat, dok ne bodo lepue ozdravile. Ker so garje boljšez, ki se jo lahko ušafa, jih je trjeba u pravim cajtu ozdravit, zak' dostikrat zavoj adné boune ouce, ušafa boljšez cjeu trop.

Al' djela škodo kart?

Naši kmeti mislejo, de kart djela škodo, zak' s svojim ritjem vzdigne mlađe rastline iz zemlje, de se potlé posuše. U tjelem je rjes škodiu, posebno na vartu, a muoramo povjedat, de nje tulk škodiu, de bi ga muorli zavoj tegá ubivat. Kjer djela veliko škodo ga preženimo drugam, de bo tam djelu svojo koristno cjeu. Kart pojedá pod zemljo čarve, ki po puoju djelajo škodo an tud' zemljo djela buj rahlo. Če čemo pregnat iz vartá karta, zatakamo jame s cunjami, ki smo jih namočil' u petrolju. Dobrá rječ za karta pregnat je tud' če nasujemo u njegá jame malo karbita (karburo), zak' ta ostrí duh ga hitro prežene.

Kako fuotramo junce

Juncu se na smije daját ankul preveč tečnih jedi. Daja naj se mu samo dobro senuo an ovas (vena) ne pa mčnate oblode. Če poljete se ne muore gnat juncu na pašo, naj se mu pomješa med

senuo frišna djetelja al' trava. Poklada naj se juncu u tistim cajtu tud' malo namočenega al' suhega ovasa med zrjezano senuo.

Takuo kot se ne smije daját juncu preveč tečnih jedi, takuo se mu ne smije daját tud' jest takih reči, ki bi ga preveč razburile kot je arz.

Mljekarske posode

Mljekarska posoda ne smije bit železna, lahko je pa lončena (iz kuhane ilovice), glažova, porcelanasta al' iz cingane materijala. Lesene muorajo bit samo pinje an parprave za djelat ser an maslo, zak' se les težkuo čedi. Usé mljekarske posode muorajo bit nimar zlo

čedne. Usakikrat, ki se posodo nuca, jo je trjeba izplaknit najprej u marzli vodi, potlé se jo umije u gorki u kateri smo rotar dali malo sode al' japna, potlé se jo splakne an posuši s čedno cunjjo ali par soncu. Mljekarske posode se na smije ankul nucat za druge namjene.

Za skranit posodo zarjes čisto od škodljivih bakterij, je dobro, de posodo večkrat prekuhamo u pepelnem lugu, leseno posodo pa umijemo z japnenim mljekom, posušimo na soncu an potlé umijemo.

U marzli vodi se splakne posodo zatuo, de se izpere od nje mljekne beljakovine, ki bi se u gorkuotah stardnile an se nabrale na posodi.

Precjepljenje sadnega drevja poljete

Med usémi načini cjepljenja sadnega drevja, je narbuj priprauo cjepljenje z vejico al' cepiči u poljetnem cajtu. Narbujš se cjepl augusta mjesca, lahko se pa cjepl tud' setembra mjesca, če je zadost gorokuo.

Za tisto cjepljenje narježemo iz dobrega drevesa zdrele enoljetne mladike, ki majó popke dobro razvite. Listje je trjeba porjezat, potlé pa je trjeba pustit, kakor pri cepičih za okulacijo.

Par drevesu, ki ga čemo cepit, muoramo razredčit krono, določít srednjo an stranske veje voditeljice an u ta pravim mjestu jim ustavit cepiče s pet do šest očes. Pru dobro je, če par pošunem odrēju cepiču ob krajih obrježemo lubje, de se takuo cepiči an drevó ljeuš skup zrastejo. Potlé cepitou povežemo z rafjo an cepilno smolo.

Cjepimo nimar pod kajšnem stranskem pogankom, de se precjeplena veja ne posuši, kar je parvikrat po cjepljenju odrježemo. Šelé kar je cepič zadost zrastu, odrježemo precjepljeno vejo, glih nad cjepljenim mjestu.

Za de les ne bo razpoku

De ne bo les, ki se ga nuca za kolesa nardit, hrabje an drugo, razpoku al' se skrivu, ga dejte za osam dni u slano vodo. Tak ljes prenese sončno gorokuo an mokroto.

Djelo u kljeti

Velika gorokuota djela zlo škode vinu an zatuo naj bo kljet čez dan zaparta, u hladnih urah pa jo je trjeba odprjet, de se prelufita. Vinu, za katjerega je nagobarno, de se skisa, dodamo na usakih stuo litru, deset gramou kalijevoga metabisulfita. Kljet nimar nobro pometamo

an pobjelimo, pokvarjene posode pa u telim cajtu popravimo. Nazadnje muora usak pametni kmet že u tjelem mjescu mislit na trgatou an začet parpravljat use potrjebno, de ne bo u zadnjim momentu hodi u kovača do sodarja za popravít sode.

GOSPODARSTVO

Konkors za zbuojsanje hljevou

Pretekli tjean so se končale priprave za konkors, ki ga je razpisala »Cassa di Risparmio« iz Vidma za zbuojsanje hljevou po gorskih krajah. U konkors je blo sprejetih 300 kmetou, razdelili pa buodo samo 118 premjou. Takuo bo komisija sevjeđa zbrala tiste, ki so narbuojs postrojili njih hljev. Pravijo, de tisti od komisije, buodo par temu gledali predusem na kraje kjer je blo narbuj težkuo djelat zavoj pomanjkanja cjest an odaljenost od centrou. Takuo upamo, de bo venč part premianih kmetu iz naših krajou, zak' pru par nas je bluo djelo napravjeno u zlo težkih okoliščinah, zak' dosti naših vasi njemajo cjest.

Tržni pregled

Kmetijski pardjelki so bli ljetos po vsej Italiji zlo poškodovani od suše an zatuo se suša pozná tud' na uséh targih, zak' popraševanje kmetijskih pardjelkih je usak dan večje. Njesmo še vidli takuo velikega popraševanja po sjerku kot ljetos an tuo nam kaže, de ljetošnji pardjlek sjerka bo slab. Glih takuo vajá za senuo. U telim cajtu, druga ljeta ga nje

Djelo na vartu

U tjelem mjescu zazdrelí česn an čebula. Kar je ljepa ura jih zrujemo, osušimo an spravimo na prostor kjer ne pomanjkuje ajar.

Pomodoro ga muoramo parvezat h kolicem an odtargajmo tiste poganke, ki njeso potrjebni. Po potrjebi jih škropimo z eno par stuo bakreno-japneno raztopino. Končé je trjeba nimar okopavat an jih očedit plevela. Tam kjer smo že pospravili pardjlejek, prekopljemo zemljo an jo pognojimo an posadimo z indivjo, špinačo al' druge reči.

Use tiste reči, ki se proč varže naj se znosijo u adán kot an u jeseni se usé tuo prekopa, zalije z gnojnicou an takuo bo mo mjel dobar groj za drugo ljetu.

Ovce, ki jedo vouno

Dostikrat čujemo pravit, de ima ta ali una ouca gardo navado, de je vouno. Tista navada pa pride iz ene do druge ouce an u cajtah ušafajo tisto navado use ouce ene mandrije, zak' ouca rada posnema. Vouno jedó rade posebno mlade ouce. Ker se pa vouna, ki so jo pojedle ouce, spravi u želodac u bale an ker s tistini balami zatakné želodac an čreva, taka ouca potlé pogine. Pruot temu njemamo nobednega zdravila. Če oucam damo drug fuotar an se jim večkrat daje fosforjevo kislou japno, večkrat pustijo tisto gardo navado.

Kup na debelo

ZIVINA ZA ZAKOL

	po kg.
Krave	L. 250 do 260
Voli	» 260 » 270
Jenice	» 260 » 290
Teleta	» 450 » 480
Jarčki	» 220 » 240
Ovce	» 180 » 200
Kozé	» 120 » 130
Pitana praseta	» 280 » 320

ZIVINA ZA REJO

	po glavi
Krave mlekarice	L. 120000 do 180000
Jenice breje	» 120000 » 160000
Praseta do 15 kg	» 7500 » 9000

PERUTNINA - ZAJCI - JAJCA

	po kg.
Kokoši	L. 550 do 600
Race	» 520 » 530
Purani (dindje)	» 520 » 560
Zajci	» 220 » 240
Piščanci	» 650 » 700
Jajca usako	» 28 » 30

SER AN MASLO

	po kg.
Mlekarniško maslo	L. 950 do 1050
Domače maslo	» 850 » 900
Ser do 2 mjesca star	» 450 » 500
Ser čez 2 mjesca star	» 650 » 750
Skuta	» 350 » 400

ZITARICE

	po kuintalu
Ušenica	L. 5700 do 6800
Sjerak	» 5500 » 6000
Ušenična moka	» 8500 » 9500
Sjerkova moka	» 6600 » 7000
Ušenični otrobi	» 3800 » 4000

SENUO

	po kuintalu
Djetelsko senuo	L. 2200 do 2400
Navadno senuo	» 1200 » 1550
Ušenična stis. slama	» 450 » 500

GRADBENI LES

	po kubičnem m.
Bukovi hlodi	L. 14000 do 15500
Orjevovi hlodi	» 29000 » 32000
Cerješnjovi hlodi	» 19500 » 20000
Smrekovi hlodi	» 11500 » 12500

DARVA ZA ZGAT

	po kuintalu
Bukove darvá suhe	L. 1100 do 1250
Bukove darvá surove	» 950 » 1000
Bukove oglje	» 2900 » 3200

SADJE AN ZELENJAVA

	po kg.
Jabuka	L. 25 do 40
Hruške	» 45 » 55
Breskve	» 25 » 35
Ujine	» 120 » 140
Prišen fižou	» 90 » 100

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Založnik: »Matajura« d. z o. z.
Dovoljenje videmskega sodišča štev. 47
z dnem 26.7.1950
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Ljudska pravca: „Pastir in volk“

Pastir pase ovce in mu pride na misel, da bi potegnil ljudi za nos. In res na vse

grlo začne vpiti na pomoč, češ da je prišel volk in ga hoče raztrgati. Ljudje se

oboroče s palicami, sekirami in grabljami in prihite na pomoč pastirju. Ko pa pri-

dejo ljudje na pašnik se jim pastir smeje od zadovoljstva, da jih je potegnil za

nos in zato ljudje jezni odidejo. Pastir je večkrat ponovil to šalo in ljudje so

vedno prišli zastoj, a nekega dne ko zopet pase ovce pride izza grmovja v resni-

ci velik sestradan volk. Pastir se sedaj močno ustraši in začne obupno klicati na

pomoč, a ljudje misleč, da se zopet šali, ne pridejo na pomoč in tako je volk raz-

trgal pastirja. Ljudje so prišli na pašnik šele tedaj, ko so videli, da so pribežale

ovce v vas brez pastirja, a takrat je bilo prepozno.